

Riksdagsledamöter erfarenheter och upplevelser av jämställdheten i riksdagen – en intervjustudie

Rapport till riksdagens arbetsgrupp för jämställdhet

Riksdagsledamöters erfarenheter och upplevelser av jämställdheten i riksdagen– en intervjustudie

Rapport till riksdagens arbetsgrupp för jämställdhet

Av: Fil.dr. Josefina Erikson Statsvetenskapliga Institutionen, Uppsala Universitet

Maj 2017

Inledning

Sedan år 2006 bedriver riksdagen ett kontinuerligt jämställdhetsarbete med att förbättra arbetsvillkoren för riksdagens ledamöter. För varje valperiod ska jämställdhetsarbetet följas upp och utvärderas samt ett nytt handlingsprogram för jämställdhet fastställas. På förslag av riksdagens arbetsgrupp för jämställdhet beslutade Riksdagsstyrelsen att den enkätstudie om jämställdhet som genomfördes våren 2016 (*Jämställdheten i riksdagen- en enkätstudie*) skulle följas upp med en intervjustudie. I den här rapporten presenteras resultaten av den intervjustudien.

Syftet med studien är att fördjupa de resultat som framkom i enkäten och få ökad kunskap om manliga och kvinnliga ledamöters villkor att bedriva sitt uppdrag. Den övergripande fråga som undersöks är om alla ledamöter har samma möjligheter att bedriva sitt uppdrag. Mer precist kommer vi att undersöka unga ledamöternas erfarenheter, föreställningar och uppfattningar av riksdagsarbetet samt huruvida det finns könade mönster och könsskillnader.

Studien har genomförts i samarbete med Statsvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet där forskaren Josefina Erikson med hjälp av doktorand Cecilia Josefsson har genomfört och analyserat intervjuerna. Forskningsassistent Anna Svensson har transkriberat intervjuerna.

Vi vill rikta ett stort tack till alla de personer som medverkat i studien!

Metod och tillvägagångssätt

Totalt har 40 intervjuer genomförts under november och december 2016 med 20 kvinnor och 20 män som sitter i riksdagen. Intervjuerna varade ca 1 timme och de flesta genomfördes vid ett personligt möte, ett fåtal via telefon. Samtliga intervjuer spelades in. Eftersom gruppen unga kvinnor stack ut i enkätstudien som en särskilt utsatt grupp har vi valt att intervjua just unga ledamöter, de allra flesta är under 35 år men några av respondenterna är något äldre. I presentationen är alla intervjuer anonymiserade, namnen är ersatta med ett slumpmässigt valt nummer. I vissa fall har även numret utelämnats för att undvika indirekt identifiering och i några citat har information utelämnats av samma skäl.

Studien ska ses som ett komplement och en fördjupning av enkätstudien som genomfördes våren 2016 (*Jämställdheten i riksdagen- en enkätstudie*). Utifrån enkäten fick vi en god kvantitativ bild av riksdagens alla ledamöter, fokus här har istället legat på att kvalitativt förstå *hur* riksdagen fungerar i vissa avseenden. Särskilt fokus har legat på att jämföra mäns och kvinnors berättelser för att hitta och förstå eventuella könsskillnader.

Det bör noteras att intervjuerna ger en förvånansvärt samstämmig bild. Samma berättelser återkommer över partigränserna och i synnerhet kvinnornas upplevelser och erfarenheter är många gånger anmärkningsvärt lika. Det bör även noteras att även om männens berättelser ibland skiljer sig

från kvinnornas därför att de har ett annat perspektiv och andra erfarenheter, står de sällan i direkt konflikt med kvinnornas.

Intervjuerna ger i första hand en bild av hur unga ledamöter uppfattar sin vardag i riksdagen, men vi menar att många av resultaten också är relevanta för riksdagen som helhet eftersom de berör situationer där ledamöter av olika ålder är involverade. Många av berättelserna är dessutom så pass allmängiltiga att vi inte har anledning att tro att de bara skulle gälla för gruppen unga.

Teorier om könade föreställningar och normer

När det gäller frågor om kvinnors och mäns handlingsutrymme och förutsättningar i olika sammanhang finns det olika discipliner inom forskningen som intresserar sig för detta utifrån lite olika utgångspunkter. I den här rapporten kommer vi att ta avstamp i forskning om könsstereotyper, könade förväntningar och normer (Heilman et al. 2004, Eagly and Karau 2002, Burgess and Borgida 1999, Krook and Mackay 2011, Gains and Lowndes 2014).

Eftersom politiken länge har varit en manlig domän tenderar de egenskaper vi brukar tillskriva politiker att i hög grad sammanfalla med egenskaper vi brukar tillskriva män, med andra ord finns det ett större överlapp mellan föreställningen om hur en politiker bör vara och föreställningar om hur en man bör vara. För kvinnor kan detta för det första innebära att det blir svårare att ta sig in i politiken överhuvudtaget men det kan också leda till att kvinnor blir diskriminerade på olika sätt inom politiken eftersom de inte naturligt "passar in" i mallen för hur en politiker förväntas vara.

Föreställningar om manligt och kvinnligt kan genomsyra både formella regler men även informella praktiker och normer som får konsekvenser för hur människor agerar i ett visst sammanhang. Normer och praktiker kännetecknas av att de i likhet med formella lagar reglerar människors beteende. Att regler, normer och praktiker får könade konsekvenser innebär att kvinnor och män påverkas på olika sätt av dem. Det kan exempelvis innebära att kvinnor diskvalificeras eller diskrimineras. Dessa teorier blir relevanta för den här studien eftersom den både undersöker ledamöternas föreställningar men även hur de upplever att dessa påverkar dem själva och andra i det faktiska politiska arbetet. Huruvida det finns könade föreställningar, normer och praktiker som systematiskt missgynnar kvinnor är en viktig del av det övergripande syftet.

Är riksdagen en jämställd arbetsplats?

Den svenska riksdagen är ur ett internationellt perspektiv ett av världens mest jämställda parlament numeriskt och formellt sett. Enkätstudien som nämnts ovan visade att riksdagen också i många avseenden är en jämställd arbetsplats. Exempelvis hade manliga och kvinnliga ledamöterna liknande uppfattning om hur viktiga olika delar av riksdagsarbetet var och de uppfattade sina möjligheter att delta och påverka politiken som i stort sett likvärdiga. Samtidigt fanns det också några områden där studien visade på kvarvarande könsskillnader mellan män och kvinnor: Kvinnorna upplevde kraven

som betydligt högre än männen och kände även en större oro att begå misstag. Vidare visade studien att det förekom olika former av härskartekniker och annan kränkande behandling även om det inte hände särskilt ofta. Det fanns även en könsskillnad i att kvinnorna i riksdagen utsattes oftare för kränkande behandling än männen och allra störst var könsskillnaden mellan unga kvinnor och unga män.

Mot bakgrund av dessa resultat kan vi konstatera att också intervjustudien ger en bild där ledamöter oavsett kön är ganska nöjda med arbetsklimatet och debattklimatet i riksdagen, både i utskotten, kammaren och i riksdagsgruppen (15, 19, 17, 2, 11, 37, 24, 29, 12, 28, 30, 31). Flera betonar också att riksdagen på många sätt är jämställd, särskilt i formell bemärkelse (19, 23, 29,37, 11, 21, 40). Vidare betonar flera av respondenterna att de problem som de ser med jämställdheten i riksdagen i hög grad har att göra med könade strukturer i samhället som helhet och alltså varken är specifika för riksdagen eller värre i riksdagen än i övriga samhället (18, 5, 29, 9, 6, 38, 16, 3, 2, 11). Några menar till och med att riksdagen är mer jämställd än andra delar av samhället (24, 29, 30).

Till den positiva sidan hör också att majoriteten av både männen och kvinnor tycker sig ha inflytande över politiken och menar att de oftast blir tagna på allvar, särskilt internt i det egna partiet. Vidare framhåller ett antal av kvinnorna att trots hinder som gör att kvinnor får det tuffare än män i riksdagsarbetet, låter de sig inte stoppas (8, 21, 2, 3). Det är ju onekligen så att de flesta kvinnor (men även män) som har tagit sig till riksdagen är mycket kompetenta och drivna personer. Detta är något som några av ledamöterna själva uppmärksammar (31, 30, 2).

Som enkätstudien gav vid handen fanns det emellertid även kvarstående problem med jämställdheten. Många av respondenterna upplever att förväntningarna som ställs på manliga och kvinnliga ledamöter skiljer sig åt på ett sätt som inverkar negativt på kvinnornas möjligheter att bedriva sitt uppdrag. Vidare framgår att vissa former av härskartekniker förekommer regelbundet och att de systematiskt drabbar kvinnor i högre grad än män. Det finns även könsskillnader i hur ledamöterna bemöts på sociala medier. I resten av rapporten ska vi fördjupa oss i dessa aspekter.

Krav och förväntningar

När det gäller krav och förväntningar framhåller de flesta av respondenterna ganska samstämmigt att kraven som ställs på riksdagsledamöter idag kommer från många olika håll. De formella kraven från riksdagen upplevs inte som orimligt höga av ledamöter utan gruppleदारansvar eller dylikt, men däremot kraven från valkretsen, partiet, allmänheten och media i kombination med de krav som ledamöterna ställer på sig själva gör att kravbildens sammataget blir både massiv, otydlig och svårhanterlig för vissa (15, 19, 4, 1). Flera menar att man måste lära sig att prioritera för att arbetsbördan ska bli hanterbar, eftersom arbetet är så fritt. Ett antal av de intervjuade har själva erfarenhet av negativ stress och har behövt professionell hjälp med detta. Samtidigt understryker några att friheten i arbetet också är något positivt (38, 6, 22). Många vänder sig dock mot kravet på ständig tillgänglighet som upplevs som alltför högt (25, 31, 17, 14, 4, 2, 11).

I och med att de formella kraven är låga finns stort utrymme för ledamöterna att själva tolka uppdraget och vad som förväntas av dem. I avsaknad på formella regler blir omgivningens förväntningar och individens självuppfattning betydelsefulla för hur kraven upplevs och hanteras. I detta avseende visar intervjuerna på tydliga könsskillnader; ledamöterna upplever att de informella krav och förväntningar som ställs skiljer sig åt för män och kvinnor.

Ställs högre krav på kvinnor?

Ett av de allra tydligaste resultaten i intervjuerna är att många respondenter upplever att förväntningarna på manliga och kvinnliga ledamöter skiljer sig åt på ett sätt som inverkar negativt på kvinnors ledamötsroll. Ett stort antal kvinnor spridda över nästan alla partier menar att det ställs högre krav på kvinnliga ledamöter än på manliga i bemärkelsen att de måste vara mer kompetenta, pålästa och förberedda (2, 10, 11, 12, 5, 16, 14, 8, 7, 3, 13, 32). Detta kopplas både till ledamöternas förväntningar på sig själva och till omgivningens förväntningar på kvinnor. Här bör tilläggas att även flera av de manliga respondenter instämmer i den här uppfattningen (4, 15, 6, 19, 18).

För det första menar flera av respondenter att föreställningar om *kompetens* inom politiken ofta är könade och att dessa omedvetna tankefigurer leder till att kompetens i högre grad kopplas till män än till kvinnor (3, 4, 5, 6). I förlängningen blir det därför tuffare för kvinnor att framstå som kompetenta politiker och kraven på kvinnor ökar. Flera av de kvinnliga respondenterna erfar att det är särskilt svårt att bli tagen på allvar i områden eller på arenor som uppfattas som traditionellt manliga politikområden. En kvinna som har erfarenhet av att sitta som ensam kvinna i ett av de tunga, traditionellt manliga utskotten kände att hon hade svårt att ge sig in i debatten (2). En annan kvinna som har suttit i ett liknade utskott berättar att det varit särskilt svårt när de träffade representanter från omgivande samhället ”De tycker kanske inte att man är så relevant utan pratar hellre med ens lite äldre [manliga] kollega” (7). Dessa upplevelser delas av en kvinnlig respondent från ett annat typiskt manligt område där hon upplever att kvinnor blir mer ifrågasatta generellt (8). Ytterligare en kvinna med erfarenhet från olika utskott tycker sig märka en tydlig skillnad i hur hon bemöts. Hon menar att det är lättare att som kvinna bli tagen på allvar i så kallade mjuka frågor än i så kallade hårda frågor (9). En respondent sammanfattar sina iakttagelser så här:

”Det finns miljöer och områden, sektorer som är traditionellt sett väldigt manligt kodade där jag upplever att man som kvinna får arbeta längre och hårdare för att uppnå legitimitet” (10)

Det faktum att det finns könade föreställningar om kompetens som gör att män ofta upplevs som mer kompetenta än kvinnor och särskilt i traditionellt manliga områden, kan leda till att kvinnor känner ett behov av att kompensera för detta genom att vara pålästa och väl förberedda för att bli tagna på allvar. Väldigt många av kvinnorna som intervjuats ger uttryck för en sådan uppfattning och framhåller att det krävs att de hänvisar till fakta och statistik för att bli betrodda och få legitimitet. Nedan följer några citat från kvinnor som alla menar att kvinnor måste vara mer pålästa för att bli tagna på allvar:

”Ibland upplever jag ju att kvinnor läser på mer nitiskt och noga än andra men sedan är det ändå männen som öppnar munnen. Det känns väl bekant från andra delar av samhället men även jag märker det på min egen kommitté. [...] Jag tror att män är väl duktigare, om man nu ska se det som någonting bra, att vara sluggrar och lite mer skjuta från höften i olika sammanhang och inte känna de här kraven på sig att läsa på 711 % och sådär, det är väl en skillnad.” (11)

”Du förväntas nog [som man] att du ska göra rätt och kunna allt på en gång eller jag vet inte hur jag ska uttrycka mig, men man får definitivt jobba hårdare som ung tjej än som ung kille. Det är klart att alla jobbar hårt men som ung tjej tror jag också att man får anstränga sig ännu mer” (12)

”killar i min ålder tas på ett helt annat sätt så ibland kan man känna att man måste överkompensera det med väldigt mycket fakta och vara väldigt påläst och väldigt så här nördig” (13)

En kvinna berättar utförligt om hur hon bygger all sin politik på forskning för att bli tagen på allvar och att hon ofta håller forskningsrapporten eller dokumenten som hon hänvisar till i handen för att visa att hon inte hittar på eftersom hon upplever att hon annars blir ifrågasatt (14).

Även om kvinnornas och flera av männens berättelser är förvånansvärt samstämmiga i att det ställs högre krav på kvinnliga ledamöter, bör det även noteras att ett antal av männen betonar vikten av att vara pålästa och väl förberedda också för egen del (33, 15, 38). Det är emellertid ingen som ger uttryck för uppfattningen att det krävs mer av män än av kvinnor i det här hänseendet.

Vi kan konstatera att ett skäl till att kvinnor känner ett behov av att vara väl pålästa är att de inte blir tagna på allvar annars. En annan uppfattning som flera respondenter, framförallt kvinnor men även några män, diskuterar i relation till det här med kompetens och att vara väl förberedd är att särskilt kvinnor straffas om de är dåligt förberedda eller begår misstag (5,11, 16, 13,11, 12). Det finns även flera exempel från intervjuerna på hur kvinnor blir osynliggjorda (9) eller dumförklarade (16) när de begår misstag.

En intressant iakttagelse som görs i några av intervjuerna är att kunskap och faktaunderlag används av kvinnor som en medveten strategi för att undvika härskartekniker (16,17). Genom att vara väl pålästa och hänvisa till fakta blir det svårare att utsätta dem för exempelvis kommentarer som insinuerar att de inte förstår sig på ämnet eller att de har missuppfatta en fråga. Det blir också svårare att bortse från deras argument. Vi ska återkomma till detta om härskartekniker och hur kvinnor hanterar dem längre fram i rapporten.

Finns det könsskillnader i självförtroende?

En aspekt som berörs i mer än hälften av intervjuerna av både män och kvinnor är att de manliga ledamöterna i vissa avseenden har bättre självförtroende. Detta märks i att de generellt tar mer plats, talar mer i debatterna och i högre grad är villiga att ta på sig olika uppdrag. Följande citat är illustrativa för ledamöternas observationer: ”Män är mer benägna att ta för sig och prata” (18), ”Fler män i Riksdagsgruppen tar till orda”(19), ”Kvinnorna tar inte för sig på samma sätt” (20). En av respondenterna resonerar lite mer ingående kring sina erfarenheter av hur män och kvinnor betar sig i riksdagen och konstaterar att det finns en skillnad trots att hon menar att kvinnorna är lika kompetenta som männen.

”Ja men jag tycker verkligen att av de som är i riksdagsgruppen, att kvinnorna tar mindre plats att de ställer mer sällan frågor, de är mindre krävande i att de säger vad de tycker och är lite mer sådär, när de väl säger något: ’åh förlåt för att jag tar plats’. Och då är det ändå kvinnor som är stabila, tydliga annars men i de sammanhangen så tycker jag ändå ofta att de blir lite, lite mesiga på något sätt. Så upplever jag deras sätt, att de inte tar för sig.” (21)

Flera av respondenterna berättar också att det är svårare att få kvinnor att acceptera olika prestigefyllda uppdrag så som ordförandeskap eller liknande (22, 21, 23). Så här berättar en av respondenterna om sin erfarenhet av att rekrytera till olika poster:

”När man frågar någon om ett uppdrag så brukar det oftast behövas lite mer övertalning innan en kvinna upplever att hon har den kapaciteten som krävs för att ta på sig det, mycket vanligare att en man svarar ja utan att ha kapaciteten för det. Det där med hur man hanterar utmaningar finns det könsmönster i och det kan också avspglas i hur tufft man tycker att det är [i riksdagen]” (5)

Att mäns och kvinnors självförtroende generellt sett skiljer sig åt märks också i hur ledamöterna beskriver sig själva. Det är betydligt fler av kvinnorna som talar om en osäkerhet och rädsla exempelvis inför debatter eller andra delar av uppdraget och som uttrycker en oro över att begå misstag (13, 24, 25, 11, 12). Här följer ett par exempel:

”Jag kan tycka det här med replikskiften är ganska läskigt. [...] ibland blir jag så rädd att, nu kommer folk kommentera: ’vad vet du? Du har inte varit med så länge och du som är så ung.’” (25)

”jag var jätterädd till exempel när jag hade råkat votera fel en gång. [...] Då mådde jag jättedåligt och visste ju någonstans att de finns de som röstar fel varenda vecka men jag hade själv sådan prestige.” (24)

En annan kvinnlig ledamot berättar att hon ofta har ångest över debatter hon haft eller när hon blir felciterad i media ”[om] det blir fel i media, det kan jag ha ångest över i veckor” (13). Självklart finns det flera individuella undantag men bland männen är den här typen av berättelser ovanliga.

Några av respondenterna funderar även över hur det kommer sig att kvinnor inte har samma självförtroende och menar att det hänger ihop med de förväntningar som ställs från omgivningen. När kvinnor inte ses som kompetenta och inte blir tagna på allvar i samma utsträckning som män, leder det också till ett sämre självförtroende. Ett annat sätt att uttrycka det är att individen internaliserar omvärldens förväntningar på dem. Lite förenklat skulle man kunna uttrycka det som att kvinnor generellt sett internaliserar negativa förväntningar om att de inte riktigt har det som krävs för politikeruppdraget medan män internaliserar positiva förväntningar om att de är kompetenta och väl lämpade för uppdraget. Detta avspglas sedan i deras handlande.

En kvinnlig respondent resonerar lite mer ingående om hur hon upplever att kvinnors beteende påverkas negativt till följd av att de blir ifrågasatta och inte alltid tas på allvar:

”bara av att få det bemötandet [bli ifrågasatt eller skuldbelagd] gör att man kanske ibland tar ett halvt steg bakåt medan andra kanske få en push istället och på det viset också får lite luft under vingarna.” (28)

Hon resonerar vidare om hur männens beteende påverkas positivt av omgivningens positivt ställda förväntningar:

”som ung kille när man kommer hit, här har [man] enormt stora förväntningar på sig, alltså goda förväntningar att man liksom får den här luften under vingarna och man blir stöttad, man blir pushad” (28)

Att kvinnliga ledamöter uppvisar sämre självförtroende och därmed tar mindre plats, är kanske inte så konstigt mot bakgrund av att de upplever att de får kämpa hårdare för att tas på allvar och att sanktionerna mot dem är kännbara när de begår misstag. Ett sämre självförtroende riskerar dessutom att i förlängningen skapa en negativ spiral där kvinnor inte på ett lika självklart sätt som män tar sin rättmätiga plats i politiken. På motsatt sätt kan de positiva förväntningarna som män upplever skapa ett gott självförtroende och en positiv spiral som gör att de på ett självklart sätt tar plats och definierar sig själva som politiker.

Sammanfattningsvis kan konstateras att den bild som framträdde i enkätstudien där kvinnor generellt sett kände högre krav och en högre grad av oro får starkt stöd i intervjustudien. Intervjuerna antyder dessutom att dessa skillnader inte bara beror på att kvinnor ställer högre krav på sig själva och oroar sig mer utan att deras upplevelser och beteende i hög grad har att göra med hur de bemöts av sin omgivning. Respondenterna upplever att omgivningens förväntningar på kvinnor och män skiljer sig åt så tillvida att kvinnorna blir tvungna att bevisa sig kompetenta medan männens kompetens i högre grad ses som en självklarhet. Detta kan hänga ihop med att föreställningen om en politiker fortfarande i hög grad överlappar med vad som betraktas som typiskt manliga egenskaper. Relaterat till detta är även att kvinnors misstag tycks få mer negativa konsekvenser, kanske kan man uttrycka det som att de negativa förväntningarna på kvinnor bekräftas när en kvinna begår ett misstag medan överseendet för mäns misstag är större eftersom de redan förväntas vara kompetenta. Detta påverkar även kvinnliga ledamöters självförtroende och vilja att ta plats negativt.

Hur bemöts kvinnor och män i riksdagen?

När det gäller bemötande syns den bild som framträdde i enkäten tydligt också i den här studien. Intervjuerna visar att många överlag är nöjda med arbetsklimatet och bemötandet men att det samtidigt finns vissa kvarstående jämställdhetsproblem med härskartekniker och kränkande behandling. Samtliga av de kvinnliga respondenterna och ett fåtal av männen har varit med om någon händelse som kan betecknas som en härskarteknik. Kvinnornas berättelser är i många avseenden mycket lika varandra och samma typ av händelser återkommer trots att kvinnorna kommer från olika partier och sitter i olika utskott. De händelser som beskrivs är situationer där kvinnor osynliggörs, marginaliseras och förlöjligas på olika sätt. Det finns även många exempel på hur kvinnors utseende kommenteras samt ett antal händelser som bör betecknas som sexuella trakasserier. Dessa händelser förekommer

både inom riksdagen men även i flera fall i anslutning till riksdagsuppdraget så som i kontakt med omgivande samhället eller på internationella resor.

Härskartekniker – en del av det politiska spelet?

Professor i socialpsykologi Berit Ås formulerade på 1970- talet ett antal härskartekniker som hon menade systematiskt drabbade kvinnor i politiken; Osynliggörande; Föröjljigande; Undanhållande av information; Dubbelbestraffning och Påförande av skuld och skam, Objektivisering och Våld eller hot om våld (Ås 1978, 2004). Även om teknikerna ursprungligen utformades för att beskriva hur män bemöter och behandlar kvinnor, är teknikerna inte nödvändigtvis könsbundna utan kan teoretiskt sett såväl drabba som användas av individer av båda könen. Dessa strategier är uttryck för subtil maktutövning och kan dels användas medvetet av individer för att stärka sin maktposition men även mer eller mindre omedvetet som en del i en etablerad kultur i ett visst sammanhang, alltså av gammal vana eller för att de ingår i de sociala normerna. Om det exempelvis finns informella normer och praktiker i politiken som gör det svårare för kvinnor än för män att ”passa in” och att få legitimitet, kan det leda till att kvinnor systematiskt missgynnas och utsätts för härskartekniker. Förekomsten av härskartekniker som systematiskt missgynnar kvinnor kan därför ses som ett uttryck för könade normer och praktiker, eller med andra ord som tecken på en slags maskulin kultur.

Ås menade att teknikerna kunde motverkas genom att medvetandegöra människor om fenomenet och synliggöra strategierna när de förekommer. På senare år har olika försök gjorts att formulera motstrategier och bekräftelsestrategier för att bemöta härskartekniker och skapa ett långsiktigt positivt socialt klimat (ENSU 2004).

I den här studien framhåller flera av de kvinnliga respondenterna att härskartekniker är något som systematiskt drabbar kvinnor och de får medhåll från flera manliga respondenter som också noterar att även om härskartekniker kan drabba alla, så utsätts kvinnor i allmänhet värre än män (2, 7, 25, 24, 12, 9, 17, 35, 28, 8, 16, 15). På frågor om huruvida det förekommer härskartekniker i riksdagen och om de särskilt drabbar kvinnor svarade några av respondenterna så här:

”Ja både subtila och inte alls subtila” (5)

”Framförallt äldre män gentemot yngre kvinnor, eller kvinnor, kan nog inte säga att det bara är yngre utan generellt”(8)

”Jo det gör det ju, framförallt i utskotten” [...] Jag kan ju inte svara för hur man som man upplever det. Jag tycker att jag ser att det sker oftare gentemot kvinnor” (9)

”Ofta, alltså som sagt, det är inte en del av min vardag, det skulle jag inte säga. Men tyvärr har det väl hänt mer än vad jag bara skulle säga som enstaka tillfällen” (25)

”Men det är jättesvårt för det är inte alltid man kan sätta ord på den där känslan alla gånger.” (12)

Gemensamt för den här gruppen av respondenter är att de menar att härskartekniker drabbar kvinnor och unga hårdare än andra och att de ser härskartekniker som något problematiskt. Härskartekniker ses som ett uttryck för att förutsättningarna inte är jämställda.

Innan vi går in lite mer i detalj på hur dessa härskartekniker tar sig i uttryck vill vi dock återge en annan uppfattning som är relativt vanligt förekommande bland särskilt manliga respondenterna som ser härskartekniker som en del av det politiska spelet. Härskartekniker blir i den här uppfattningen i det närmaste synonymt med retoriska knep och är något som drabbar alla då och då, något som man får tåla (4, 20, 18). ”Det hör ju till politiken så det får man acceptera” (20). Samtidigt som flera av de respondenter som beskriver härskartekniker på det här sättet inte tycker att det är bra eller önskvärt så tenderer de alltså att se detta som mindre problematiskt än gruppen ovan. När härskartekniker ses som en naturlig del av politiken blir det oundvikligt att detta förekommer och att alla utsätts då och då.

Osynliggörande

Ungefär tre fjärdedelar av de kvinnliga respondenterna och ett par av de manliga ger i sina berättelser exempel på hur de blivit utsatta för olika typer av osynliggörande. En situation som flera kvinnor varit med om är att de har blivit tagna för sekreterare, assistent eller liknande i olika sammanhang (5, 17, 21, 11, 29). Dessa händelser har skett såväl inom riksdagens väggar som i kontakter med det omgivande samhället. Andra exempel på osynliggörande är att kvinnors namn glöms bort, att de förbigås i talarordning eller avbryts (17, 5, 8, 22, 12).

Flera kvinnor resonerar ingående om hur de upplever att kvinnors inlägg och åsikter inte får samma tyngd i debatten. Nedan följer några exempel på händelser som enligt dessa kvinnor är återkommande:

”Våra åsikter väger inte lika tungt som andras. [...] Jag kan prata om något och knappt få någon reaktion alls och så kan en manlig kollega säga exakt samma sak och få jättemycket reaktioner” (28)

”Den här fantastiska förmågan att inte bli hörd och sedan är det en man som säger exakt samma sak en liten stund senare och folk applåderar och tycker att det är alldeles fantastiskt, den är magisk. Det är vanligare upplever jag i alla typer av politiker sammanhang än någon annanstans” (9)

”Det är alltid lika intressant att höra någon stå och säga förslaget som man själv har föreslagit” (8)

En manlig respondent konstaterar följande:

”Inom härskartekniker brukar man ju prata om osynliggörande, det är ständigt förekommande. Det är mycket lättare för män att bli referenspunkt i riksdagsarbetet än det är för kvinnor att bli den här referenspunkten” (15)

I dessa fall handlar det alltså både om att kvinnors åsikter och inlägg osynliggörs genom att de inte får någon tyngd och genomslag när de framförs, men också om att kvinnor osynliggörs i bemärkelsen att män tar åt sig äran för deras idéer. Den här typen av händelser kan vara ett uttryck för medvetet

agerande i bemärkelsen att vissa personer tar sin chans att ta plats i debatten på bekostnad av andra, men de kan förstås också vara omedvetna handlingar så tillvida att de avspeglar en tradition eller norm av vilka man lyssnar på och vilka som uppfattas som respektingivande i ett visst sammanhang. I de senare fallen handlar det om praktiker som tillskriver män mer legitimitet och auktoritet än kvinnor.

Viktigt att notera är att många situationer av härskartekniker inte passerar obemärkt förbi, flera av de kvinnor som utsatts för osynliggörande har öppet protesterat och ifrågasatt agerandet. Exempelvis en kvinna som blev förbigången i talarordningen tog upp detta vid sittande bord (22) och ytterligare en kvinna berättar att hon tar sig det utrymme hon vill ha och alltså inte låter sig osynliggöras (8).

Förlöjligande

Bland respondenterna är det här den härskarteknik som allra flest upplever att kvinnor utsätts för återkommande och regelbundet. Bland kvinnorna har ungefär tre fjärdedelar själva utsatts och flera av männen kan också ge exempel på att de bevittnat hur kvinnor utsätts för detta. Ett fåtal män har själva utsatts. I de allra flesta fallen är det situationer inom riksdagen som åsyftas och i några fall är det situationer som uppstått i riksdagsuppdraget men utanför riksdagens väggar.

En typ av förlöjligande som flera respondenter själva har upplevt men också sett andra drabbas av är kommentarer som är fördummande. Ofta märks detta i att deras kompetens ifrågasätts på ett osakligt sätt som gör att kvinnan som utsätts framstår som okunnig och känner sig osäker. Det handlar exempelvis om raljanta kommentarer om att personen ifråga inte har någon personlig erfarenhet från sitt politikområde (13) eller subtil kritik av hur personen i fråga beter sig i ett visst sammanhang: ”Jaså, du gör på det sättet” (22). En respondent berättar att hon känner att hon ofta ”misstolkas för att hon ska framstå som mindre genomtänkt och duktig” (14).

Några respondenter berättar att de i samband med karriärsteg de tagit inom sina partier har utsatts för direkta härskartekniker som är en form av förlöjligande av män som upplever sig ha blivit förbigångna. En kvinna blev utsatt för massiva ifrågasättanden i samband med sitt karriärsteg ”om jag prioriterar rätt och om jag verkligen gör det arbete jag ska, om jag verkligen kan det och har jag tillräckliga erfarenheter?” (8). En annan respondent beskriver bemötandet hon fick i samband med sin framgång som ”smutsigt” och att mannen som petades fällde nedvärderade kommentarer om hennes kompetens för att få henne att framstå som sämre (21). I de här fallen är det fråga om härskartekniker som i relativt hög grad bör betraktas som medvetna. Det handlar om fördummande kommentarer vars uttryckliga syfte är att ifrågasätta en kvinnas kompetens och i de fall som har att göra med karriäravancemang är det mycket tydligt hur syftet är att tillintetgöra och underminera kvinnorna.

En annan sorts förlöjligande som är vanligt förekommande inom riksdagen och som särskilt kvinnor utsätts för är infantilisering, dvs. att den utsatta tilltalas eller behandlas som ett barn och på så vis föringas och förminskas. Flera av kvinnorna har blivit kallade lilla gumman och bildligt sett blivit klappade på huvudet vid upprepade tillfällen (21, 13, 12, 5, 25). Även bland männen noterar många att

det förekommer ”lilla-gumman kommentarer” som riktas mot kvinnor på ett förminskande sätt (35, 36, 37, 15). Ett exempel på en sådan situation är en kvinna som när hon blev ordinarie representant i ett tungt, prestigefyllt utskott fick en klapp på axel och kommentaren: ”det här ska nog gå bra lilla vän” (12), ytterligare ett exempel är en kvinna som blivit tystad med kommentaren ”jo men det är nog bäst att du sitter och är söt” (25).

En av männen berättar att han kallats ”lilla gubben” (37) vid ett tillfälle men i övrigt är det inte någon av männen som själva har utsatts för den här typen av infantilisering. En kvinnlig respondent noterar att det finns en anmärkningsvärd könsskillnad i tilltal. Själv kan hon få kommentaren ”ni unga, snygga tjejer, ni är så duktiga” men som hon uttrycker det, själv skulle hon aldrig på motsvarande sätt säga ”ni snygga gamla gubbar, ni är så duktiga” (16). Infantilisering är onekligen en härskarteknik i bemärkelsen att den drabbade känner sig förminskad, det blir uppenbart att personen i fråga inte är att betrakta som en fullgod politiker. Samtidigt är infantilisering inte alltid en medveten härskarteknik utan ibland ett uttryck för utövarens förutfattade meningar om, i det här fallet kvinnor och deras kompetens. Konsekvensen blir emellertid att den som utsätts känner sig förminskad och ifrågasatt.

Ytterligare en iakttagelse är att flera av respondenternas berättelser antyder att nedlåtande beteende som förlöjlig är vanligare gentemot kvinnor som är politiska motståndare (2,30,35,9,3, 36). En kvinnlig respondent beskriver det så här:

”Jag upplever att det är mer nedlåtande kommentarer om politiska motståndare när de är kvinnor än vad det är om männen. Inte nödvändigtvis skämt utan den här att man ’hon är igång och hon kommer tjata hela mötet’, ’det är klart att hon kommer gå upp i debatten’, ’hon tröttnar ju aldrig på att höra sin egen röst’, ’ska vi behöva höra den där gamla stämman igen’. Det hör jag aldrig om män och det är vanligare att man använder den om motståndarna.”(9)

Suckar och andra nedvärderande kommentarer som riktas direkt mot en individ är tydliga exempel på direkta härskartekniker som markerar att den utsatta inte är värd att lyssna på och att personen bör betraktas som inkompetent eller irrelevant. Sådana tekniker får konsekvensen att den utsatta känner sig osäker och mindre värd. De former av förlöjligande som inte är riktade direkt till en person utan är kommentarer om någon eller någons handlade har förstås inte som direkt syfte att trycka ner en person. Dessa exempel är snarare uttryck för individers stereotypa föreställningar och normer i riksdagen vars indirekta konsekvens är att alla kvinnor får signalen att de ska vara och bete sig på ett visst sätt för att undgå framtida kritik och härskartekniker.

Också när det gäller förlöjligande berättar kvinnorna att gör motstånd och säger ifrån när sådana kommentarer förekommer (29) eller använder strategier så som att hänvisa till formella titlar (5) eller fakta och rationella argument (16, 14) för att bli tagna på allvar.

Påförande av skuld och skam samt dubbel bestraffning

När det gäller skuldbeläggande är det en typ av händelser som återkommer och som flera av respondenterna själva har identifierat som just en form av skuldbeläggande. Det handlar om normer

och föreställningar kring kön och föräldraskap där väldigt många av kvinnorna som är föräldrar upplever att de skuldbeläggs som dåliga föräldrar. Medan de flesta upplever att acceptansen för att vara föräldraledig eller vabba som politiker är hög, är det betydligt vanligare att kvinnorna har fått kommentarer som insinuerar att de är dåliga mammor. Kommentarererna kommer både från manliga och kvinnliga ledamöter men också från det omgivande samhället. Här följer några exempel:

”Hur kan du vilja vara här så mycket du som har barn”(9)

”ska du verkligen ha ett sådant tungt jobb och jobba så mycket när du faktiskt borde bry dig om omsorg och ditt barn istället” (3)

”Vem tar hand om barnen när du är här?”(4)

”[...]’oj, oj, oj hur ska du klara att vara ifrån ditt barn i veckorna?’, ’Du kommer få det väldigt tufft’, ’Kommer du verkligen att klara det?’ [kvinnlig respondent om när hon väntade barn]” (24)

En kvinna berättar att när hon kom tillbaka efter en relativt kort föräldraledighet fick hon kommentarer som ifrågasatte att hon inte var hemma längre: ”’Det var ju inte så länge’, ’Vem tar hand om barnet nu?’” (22). Snarare än att hon fick kommentarer som insinuerade att hon försummade sitt riksdagsuppdrag på grund av barnen fick hon alltså ifrågasättanden som antydde att hon var en dålig mamma. Flera av respondenterna noterar att manliga ledamöter som är föräldrar inte får samma typ av skuldbeläggande kommentarer (2, 28, 37).

Den här typen av skuldbeläggande kan även leda till en form av dubbel bestraffning som brukar beskrivas som en härskarteknik där den som utsätts är fel, oavsett vad den gör. I intervjuerna ges flera exempel på sammanhang där kvinnor får svårt att passa in och bete sig rätt därför att de riskerar att straffas hur de än betar sig. Snarare än att en enskild individ utsätter någon annan för dubbel bestraffning är det emellertid fråga om ett fenomen som drabbar kvinnor när flera individers handlade och bemötande ses sammantaget, som en helhet. Här har vi alltså snarast att göra med könade konsekvenser av de normer som präglar riksdagen.

En kvinna reflekterar över hur riksdagen traditionellt varit en manlig arena och hur detta skapat en svår balansgång för kvinnor som kan leda till dubbelbestraffning:

”De kvinnor som har gått först har ju inte gjort det för att de har varit typiskt kvinnliga utan de har ju ofta gjort det på männens premisser. Det är ofta i stora delar genom att agera mer som en man som man har lyckats slå sig fram. Samtidigt får man ju mer möta kritik när man betar sig som en man. En kvinna som betar sig på ett visst sätt blir ju snabbare kallad bufflig än en man som gör precis samma saker” (5)

En annan kvinnlig respondent menar att eftersom det finns många osynliga förhållningssätt i riksdagen som män under lång tid har varit med och format blir det lite tuffare för kvinnor än för män att veta hur de ska bete sig:

”just det här osynliga, hur förhåller man sig till det och hur ska man veta vad som är rätt och fel, vad är okej och vad är inte okej, vad som är okej i vissa grupper kanske inte är okej i andra grupper och sammanhang” (12)

Ett par respondenter ger exempel på konkreta situationer då kvinnor drabbas av dubbel bestraffning:

”En kvinna som blir upprörd blir ett argt fruntimmer, hon står och skriker mycket och skriker hon inte då är hon en mes” (11)

”Det finns två sidor, det ena är att när jag som kvinna säger att ’så här är det’ då är jag uppenbarligen ganska bitchig men om jag uttrycker mig mer på det ’kvinnliga’ sättet med att, ’jag tänker så här vad tycker ni?’ Och gärna garvar lite grann[...]. Då blir jag ju definitivt inte tagen på allvar och så blir jag förbannad på mig själv för att jag gör så. Samtidigt är det så svårt för beroende på vad det är för grupp så fungerar det men här skulle jag säga så är det peka med hela handen som man måste göra. Samtidigt får man inte peka för tydligt heller för då får man inte med sig folk och det är så otroligt mycket som handlar om de här förhandlingarna” (9)

De senare exemplen tydliggör hur svårt det kan vara för kvinnor att balansera omgivningens krav. Här blir de teorier om könsstereotyper som presenterades inledningsvis relevanta för att tolka situationen. Enligt dessa teorier förväntas kvinnor både uppfylla normen för hur en kvinna bör vara och samtidigt normen för hur en politiker ska vara. Eftersom politikernormen i många avseenden överensstämmer bättre med hur en man förväntas vara så uppstår en knepig situation för kvinnor. Risken är att kvinnan antingen uppfattas som okvinnlig och därmed straffas för det, eller att hon uppfattas som en mindre auktoritär och legitim politiker och straffas för det. Vi ser i materialet exempel på båda dessa situationer.

Annan kränkande behandling

Det finns även några fall av annan kränkande behandling i materialet så som objektivering och sexuella trakasserier.

När det gäller objektivering har flera av de kvinnliga respondenterna upplever att de återkommande utsatts för detta i den mening att deras utseende och kläder kommenteras i irrelevanta sammanhang; i vissa fall direkt av andra ledamöter men även i kontakter med det omgivande samhället i deras ämbete som ledamot. I männens berättelser är den typen av situationer ovanligare. I flera av dessa fall har kvinnor fått kommentarer som syftar till att vara en komplimang från omgivningen men som får konsekvensen att de objektiverar eftersom de flyttar fokus från vad kvinnorna gör till hur de ser ut. Exempelvis finns några situationer där kvinnor som medverkat i TV fått kommentarer om hur de såg ut i TV snarare än vad de sade (22, 11). Ett snarlikt exempel där en komplimang skapade objektivering, berättar en kvinnlig ledamot om när hon blev intervjuad av en manlig journalist:

”[när jag stod och pratade] avbröt han mig mitt i, och jag var väldigt engagerad, och han sa, ’oj förlåt jag kan inte koncentrera mig på vad du säger för jag blir så fascinerad av dina örhängen’. [...] Jag kan inte för mitt liv föreställa mig att han skulle göra det för att min [manliga] kollega kom dit och hade en konstig färg på slipsen”(21)

En annan respondent resonerar om hur kvinnliga ledamöters kläder ofta kommenteras och kritiseras medan manliga ledamöters kläder mycket sällan diskuteras. Hon menar att detta delvis beror på att det är betydligt svårare för en kvinnlig ledamot att klä sig "rätt" eftersom klädkoden är mer otydligt för kvinnor än för män (10). Flera kvinnor har också egen erfarenhet av situationer där de har fått kritik för att de inte har klätt sig "korrekt" i olika riksdagssammanhang (3, 13, 32). En respondent menar att kvinnor "avkänar sig" för att inte bli behandlade som sexobjekt (31).

Även vissa av männen berättar att de fått sina kläder kommenterade. En man berättar att han som nyinvald fick kommentarer om sin klädstil som objektifierade i bemärkelsen att fokus flyttades från hans aktörskap till hans kläder (15).

De exempel som finns i det här materialet på objektifiering är i många fall uttryck för omedvetet agerande i den mening att syftet inte är att trycka till den utsatte, utan snarare är avspeglingar av en samhällskultur där kvinnors utseende kommenteras i högre grad än mäns. Det bör även noteras att i flera av dessa exempel är det andra kvinnor som uttalar kommentarerna. Sammantaget leder emellertid kommentarer av det här slaget till att kvinnor blir objektifierade och att stor vikt läggs vid hur de ser ut istället för vid vad de gör och säger. För kvinnorna själva skapar det ytterligare krav som handlar om att deras utseende är "rätt" för att de ska passa in.

Sexuella trakasserier är en annan form av kränkande behandling som generellt sett oftare drabbar kvinnor än män och vi har i intervjuerna berört även sådana händelser eftersom de förstås inverkar negativt på kvinnors möjligheter att bedriva riksdagsuppdraget. Studien visar att även om kränkande behandling av det här slaget är mindre vanligt förekommande, har ett fåtal kvinnor och några män utsatts.

TVå av de kvinnliga respondenterna har blivit tagna på rumpen av andra riksdagsledamöter, i båda fallen av äldre män (12, 32). En av männen har fått en hand i skrevet av en äldre kvinna (15). Vidare har ett par av kvinnorna även blivit utsatta för oönskade inviter, i ett fall från en annan ledamot och i ett annat fall från en journalist (13, 21). I båda fallen skapade detta en obekväm och svårhanterlig situation för kvinnorna. Det blev svårt att avvisa inviterna på lämpligt sätt eftersom de behövde ha en fortsatt god relation med männen som utsatte dem för detta. Några av männen har även bevittnat hur unga män utsätts för sexuella inviter av äldre damer och äldre män (18, 15). Det finns även en situation som en ledamot bevittnat då en kvinna från kanslipersonalen utsattes för upprepade sexuella trakasserier av en manlig ledamot (19). De fall av sexuella trakasserier som uppmärksammats i intervjuerna är relativt få och sällan förekommande, dessutom har både män och kvinnor utsatts. Det är därför svårt att tala om ett könat mönster även om händelserna är problematiska i sig.

De flesta av dessa fall passerade emellertid inte ombemärkt förbi. De som utsattes sade i några fall ifrån direkt när händelsen inträffade, eller markerade på annat sätt att händelsen inte var okej.

Strategier för att hantera härskartekniker och kränkande behandling

Flera av respondenterna berättar i intervjuerna om hur de hanterar härskartekniker när de utsätts och vilka utmaningar de tycker finns i att bemöta dem på ett lämpligt sätt.

Som redan diskuterats ovan säger många av de kvinnliga ledamöterna ifrån och markerar när de utsätts för härskartekniker eller annat olämpligt bemötande. Flera av kvinnorna berättar om hur de sagt ifrån när de exempelvis förbigåtts i talarordningen (22), blivit undanhållen information (21), blivit förbigången i debatten (17), blivit objektiviserad (21), hört raljerande kommentarer om kvinnor (29), blivit utsatt för sexuell inbrott (13) eller blivit sexuellt ofredad (12).

Trots att många kvinnor säger ifrån i situationer när de utsätts, så upplevs det inte som helt okomplicerat att göra detta. Åtskilliga kvinnor berättar om svårigheten att på ett bra sätt hantera situationer då de utsätts för olämpligt beteende. Ett skäl kan vara att det är fråga om subtila händelser som är svåra att sätta ord på, ett annat är att det är lätt att uppfattas som obekvämt och jobbigt om man säger ifrån. Så här resonerar en kvinnlig respondent kring att det är viktigt men svårt att säga ifrån:

”Jag tror att alla kvinnor, medvetet eller omedvetet har någon form av överlevnadsstrategi för att inte, eller överlevnad, men såhär, en strategi för att inte behöva [s säga ifrån], för det är så jävligt jobbigt att behöva säga till någon såhär: ’ja men du använde faktiskt en härskarteknik nu’ och alla bara ’äh nu lämnar vi samtalsämnet, nu ska vi prata om någonting annat’, även om det är det viktigaste du kan markera i ett sådant sammanhang. Det blir lite som att unga kvinnor måste ta ansvar för andra människors idiotiska beteenden också och då hitta egna strategier för att undgå en sådan situation fast att det borde vara precis tvärt om, att någon som faktiskt frekvent uttrycker sådant ska faktiskt tänka på det den gör.” (16)

I flera intervjuer återkommer uppfattningen att det är svårt för en kvinna att säga ifrån och markera om hon blir behandlad på ett kränkande sätt. Flera kvinnliga respondenter beskriver sig själva som ”bråkiga”, ”jobbiga” eller ”besvärliga” när de berättar om hur de i olika sammanhang har sagt ifrån då de uppfattar att de behandlats på ett felaktigt eller olämpligt sätt (21, 13, 32). En manlig respondent som själv utsattes för härskartekniker när han kom in i riksdagen som ny och ung ledamot berättar om hur han tidigt bestämde sig för att sätta en gräns och säga ifrån och menar själv att ganska snabbt slutade de kränkande kommentarerna. Han tror dock att det är betydligt svårare för en kvinna att göra samma sak.

”Det är såklart att jag med den erfarenhet man har som man, en vana att ta plats och sätta gränser och kräva sin rätt att då är det lättare att stå emot den typen av härskartekniker eller kommentarer. För mig var det någonting nytt [att utsättas] men jag skulle kunna tänka mig att många av kvinnorna som kom in samtidigt utsattes för samma behandling, de hade ett liv av samma typ av kommentarer bakom sig. Då kanske man inte för femte gången i det tionde sammanhanget orkar ta den fighten” (15)

Vidare reflekterar han över hur han själv fick en positiv reaktion på sina markeringar men att en kvinna som säger ifrån inte alltid får den typen av bekräftelse.

”Där jag kanske uppfattades att vara en person som hade integritet, en person som var rakryggad, en person som inte tar skit. Hade en kvinna sagt samma sak som jag hade sagt hade de troligtvis avfärdats som någon som var lite obstinat, känslig, ömma tår” (15)

Precis som det första citatet i det här avsnittet beskriver uppger flera av de kvinnliga respondenterna att de använder strategier för att undvika att utsättas för härskartekniker över huvudtaget. Fördelen med att använda sådana strategier är både att de gör att kvinnorna undgår att utsättas men också att de slipper markera och säga ifrån. Baksidan är förstas att de som utsätts ändrar sitt beteende fast det egentligen är de män och kvinnor som utsätter andra för härskartekniker som borde ändra sig.

En första strategi som många kvinnliga ledamöter berättar att de använder sig av för att bemöta härskartekniker är att *vara pålästa och hänvisa till fakta*. Tidigare i rapporten har det faktum att det finns en könsskillnad i det här hänseendet redan diskuterats. Det är emellertid inte bara så att kvinnliga ledamöter ser ett större behov av att vara pålästa och hänvisa till fakta för att bli tagna på allvar, det framgår även att flera kvinnor ser detta som en uttalad strategi för att undgå att bli osynliggjorda och förlöjligade. Exempelvis en respondent som utsätts för försök till förminsande och osynliggörande tycker sig kunna hantera detta genom att vara kunnig i sakfrågorna (17). En annan respondent talar uttryckligen om att hänvisa till fakta som en strategi för att undvika härskartekniker (16) och en tredje kvinna menar att kvinnliga ledamöter bör undvika känslolagring för att inte utsättas för förlöjligande suckar (22).

En andra strategi som lyfts fram av några respondenter är att kvinnor kan *undvika att använda typiskt feminina attribut* för att de upplever att de på så vis blir tagna på allvar och mindre utsatta för härskartekniker.

”Tänk om jag hade haft en pipig röst? På riktigt, fatta hur folk hade betett sig, det är jättehemskt. Jag tror att det finns jättemycket parametrar i det här att liksom, pipig röst, känslomässighet, allt det där som vi egentligen skulle behöva mycket utav här inne, det får liksom inte förekomma” (16).

Såklart jag kan göra annorlunda, jag kan klippa av mig håret, färga det mörkare, sminka mig mer nedtonat, klä mig, ha lägre klackar och så vidare, sådana saker. Det finns mycket jag kan göra för att undvika [att utsättas för kränkande behandling]. Frågan är om jag ens borde behöva tänka så. (32).

Avslutningsvis kan konstateras att flera kvinnliga respondenter har anammat ett förhållningssätt till härskartekniker som går ut på att inte ta åt sig och inte låta sig hindras. De fyra respondenter som uttryckligen beskriver det här förhållningssättet har det gemensamt att de har framskjutna positioner inom sina partier och att det har personliga erfarenheter av att utsättas för härskartekniker. I några av fallen har de även protesterat mot detta. Så här beskriver de sitt förhållningssätt:

”Jag är en sådan person som klättrar på det som finns så jag kanske inte ser ifall det finns olika förutsättningar för män och kvinnor. Jag tänker inte på det” (21)

”Jag tar inte sådant [härskartekniker] särskilt hårt personligen, mest jobbigt å andra människors vägnar” (17)

”Nej, jag är inte en sådan person [som påverkas av hot och hat på nätet], jag tänker bort sådana saker men det slår mig ofta efteråt” (3)

”Jag tar mig det utrymme som jag har” (8)

Förhållningssätt kan vara ett uttryck för en överlevnadsstrategi eller ett personlighetsdrag men oavsett vilket så hjälper det kvinnorna att ta sig fram trots att det finns könade hinder.

Sammanfattningsvis visar intervjuerna att härskartekniker och annan kränkande behandling förekommer regelbundet i riksdagen och att det finns ett könsmonster; kvinnliga ledamöter drabbas systematiskt och i högre grad än manliga även om vissa av männen också har utsatts. De situationer som beskrivs är visserligen inte alltid uttryck för medvetet agerande, men studien ger ändå tydliga indikationer på att det ännu finns könade normer och praktiker i riksdagen som i vissa avseenden missgynnar kvinnor. Härskartekniker och kränkande behandling är emellertid inte något som passerar obemärkt, medvetenheten om att detta existerar och är ett problem är hög. Många av de kvinnliga ledamöterna protesterar och markerar då de utsätts.

Sociala medier

Ytterligare ett tema som har berörts i den här studien är sociala medier eftersom de utgör en allt viktigare del av riksdagsledamöternas vardag. I enkäten som genomfördes 2016 visade det sig att unga ledamöter relativt ofta utsattes för olika typer av kränkande behandling på sociala medier. Särskilt stor var könsskillnaden när det gällde kommentarer kopplade till kön/sexualitet där kvinnorna uppgav att de utsattes betydligt oftare än männen. Unga kvinnor var den grupp som drabbades hårdast av kränkningar.

Utifrån intervjuerna kan till att börja med konstateras att nästan samtliga av de intervjuade menar att sociala medier är en viktig del i deras arbete. De flesta använder flera typer av medier varav Facebook, Twitter och Instagram är de vanligaste. Några använder även Youtube och Snapchat. De vanligaste skälen som anges till att ledamöterna använder sociala medier är att de vill nå ut till allmänheten med frågor som de tycker är viktiga och att de vill visa kollegor och allmänheten vad de jobbar med. Att sätta agendan, få en direkt kanal till media och skapa en alternativ maktbas är andra skäl som anges.

När det gäller bemötandet på sociala medier är det väldigt många som regelbundet utsätts för olika typer av kränkande kommentarer. Det är exempelvis kommentarer som ”idiot” (15, 6, 37) ”ni är dumma i huvudet och världsfrånvända” (34) eller ”du sitter där för att gynna dig själv” (35) men det är också betydligt grövre kommentarer som olika typer av förtäckta ”hoppas att du dör varianter” (18). Bland kvinnorna är det många som har fått väldigt grova kommentarer kopplade till kön och sexualitet. Några exempel är ”du ska våldtas och styckas” (14) eller ”din jävla hora” (24). Många av respondenterna framhåller att kvinnor drabbas hårdare än män på sociala medier och att det får grövre kommentarer (28,4,5,3,29, 10, 15).

De allra flesta av de som uttrycker grova kränkande kommentarer på sociala medier är anonyma privatpersoner men ledamöterna vittnar även om att de också får kränkande kommentarer från personer som uppger sitt namn (21, 3, 24). Ett antal av respondenterna, både män och kvinnor, menar att män är mer aggressiva på sociala medier än vad kvinnor är och att kränkande kommentarer oftare kommer från män (34, 13, 39, 4). Flera upplever att tonen är allra värst på Twitter (20, 12, 13). Det är även några respondenter som avstår eller i perioder har avstått från att använda Twitter helt och hållet på grund av detta (1, 10).

När det gäller konsekvenser av osakliga och kränkande kommentarer så upplever många att den hårda tonen på internet påverkar dem negativt. En respondent menar att ”Det jobbigaste med att vara politisk aktiv är allt hot och hat på sociala medier” (29). Veldig många av respondenterna framhåller att de påverkas framförallt så tillvida att de noga överväger hur de formulerar sig för att undvika missförstånd och osakliga kommentarer (33, 21, 34, 2, 20, 37, 29, 40). Många kvinnliga respondenter uppger också att de undviker att lägga upp bilder av mer privat natur (5, 2, 14, 11, 24, 29, 25).

En oroväckande utveckling är att flera ledamöter uppger att tröskeln blivit högre för att uttala sig i en viss typ av frågor eftersom dessa genererar hårda kommentarer och kränkningar. De frågor som många ledamöter lyfter fram som särskilt kontroversiella på sociala medier är: migration, integration och jämställdhet (23, 16, 4, 24, 14). En kvinnlig respondent berättar att hon har blivit begränsad på sociala medier till följd av de kommentarer hon har fått. Hon undviker att engagera sig i frågor som hon egentligen tycker är viktiga, exempelvis flyktingfrågor (8). Flera andra ledamöter har påverkats på ett liknande sätt så tillvida att de blir hämmade att engagera sig i vissa frågor för att de vet att dessa genererar många kommentarer som är hårda och kränkande (14, 8, 25, 23, 10, 4, 15, 12, 28, 27):

”Jag lägger inte upp lika mycket längre för jag orkar inte med diskussionerna, så är det” (4)

”Vissa frågor som jag vet, det här är en infekterad fråga, det kanske jag inte lägger upp” (12)

”Har jag märkt att jag får mycket motstånd i en viss fråga där det går över styr eller så, så kan jag välja bort det nästa gång” (28)

”tröskeln är högre för vissa ämnen” (15)

”antirasism och sexism går inte att skriva om” (14)

Den här formen av självzensur eller självselektion är problematisk ur ett demokratiskt perspektiv. Risker är att det demokratiska samtalet begränsas till ett visst innehåll och att förtroendevalda begränsas i sitt uppdrag. Ur ett genusperspektiv är det särskilt bekymmersamt att kvinnliga ledamöter utsätts hårdare än manliga på nätet eftersom det riskerar att leda till att kvinnliga ledamöter avstår från att delta i debatten på sociala medier och därmed får svårare att utöva sitt uppdrag och att påverka den bredare politiska agendan. En kvinnlig respondent resonerar kring risken med självzensurering som hon menar är överhängande för just kvinnliga politiker:

”Jag vet ju många andra av mina kollegor, framförallt kvinnor, de skriver inte om migration/integration, de skriver inte om jämställdhet, det är väl de tre där det är, det triggar igång någonting hos trolsen ganska snabbt” (22)

Här bör också noteras att det inte bara är kvinnor som riskerar att tystas i debatten på sociala medier. Även andra grupper så som personer som på grund av namn eller utseende rasifieras drabbas hårt liksom personer som inte är heterosexuella.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det finns stora problem när det gäller bemötandet på sociala medier. Kränkande kommentarer, hot och hat är vanligt förekommande och dessa kommentarer påverkar alla ledamöterna och i synnerhet kvinnorna negativt i deras ledamotsuppdrag.

Sammanfattning

Den här studien har undersökt om alla riksdagsledamöter oavsett kön har samma möjligheter att bedriva sitt uppdrag. Studiens syfte är även att kompettera och fördjupa de resultat som framkom i den enkätstudie som genomfördes våren 2016 där det bland annat framgick att kvinnliga ledamöter kände högre krav, större oro att begå misstag och oftare utsattes för olika former av kränkande behandling.

Studien är baserad på 40 djupintervjuer med manliga och kvinnliga ledamöter spridda över alla politiska partier som genomfördes hösten 2016. Teoretiskt tar studien avstamp i teorier om hur könstereotyper och könade normer får olika konsekvenser för män och kvinnor. Eftersom politiken länge har varit en manlig domän tenderar de egenskaper vi brukar tillskriva politiker att i hög grad sammanfalla med egenskaper vi brukar tillskriva män. För kvinnor kan detta innebära att de blir diskriminerade på olika sätt inom politiken eftersom de inte naturligt ”passar in” i mallen för hur en politiker förväntas vara.

Inledningsvis konstateras att ledamöterna överlag är ganska nöjda med arbetsklimatet och debattklimatet i riksdagen, både i utskotten, kammaren och i riksdagsgruppen. Flera betonar också att riksdagen i många avseenden är mycket jämställd och att de problem som de ser med jämställdhet i riksdagen i hög grad har att göra med könade strukturer i det omgivande samhället och alltså varken är specifika för riksdagen eller värre i riksdagen än i övriga samhället. Till den positiva sidan hör också att majoriteten av både männen och kvinnor tycker sig ha inflytande över politiken. Det finns emellertid även områden med återstående jämställdhetsproblem.

Det första område som rapporten analyser är krav och förväntningar. Intervjuerna visar att det ännu finns könade förväntningar och föreställningar i riksdagen som leder till att kvinnor känner ett större behov av att vara pålästa och hänvisa till fakta för att bli tagna på allvar. Ytterligare en konsekvens av könade förväntningar är att de manliga ledamöterna uppvisar ett högre självförtroende och att de tar mer plats.

Det andra område som rapporten belyser är bemötande. Studien visar att även om arbetsklimatet i stort är gott, förekommer även olika typer av härskartekniker och annan kränkande behandling i riksdagen och kvinnliga ledamöter drabbas systematiskt i hög grad än manliga. Samtliga kvinnor har

utsatts för någon härskarteknik medan endast ett fåtal av männen har drabbats. De mest förekommande härskarteknikerna är osynliggörande och förlöjligande, vilka en stor majoritet av kvinnorna har upplevt. Ytterligare en härskarteknik som återkommande drabbar kvinnor är påförande av skuld och skam och mer precis skuldbeläggande av kvinnliga ledamöter som dåliga föräldrar. Studien påvisar även att det förekommer dubbel bestraffning och objektifiering i riksdagen samt att ett fåtal män och kvinnor har utsatts för sexuella trakasserier. Härskartekniker och kränkande behandling är förstås alltid problematiskt men det bör ändå noteras att de ibland är uttryck för medvetna strategier där utövaren syftar till att trycka ner den utsatta, och ibland konsekvenser av könade normer och förställningar. I studien framgår att kvinnor som utsätts för någon form av kränkande behandling ofta protesterar och markerar att detta inte är acceptabelt samt att många har utarbetat strategier för att undgå att utsättas.

Det tredje område som behandlas är sociala medier. Studien visar att de kvinnliga ledamöterna är särskilt hårt utsatta för hot och hat och att de kommentarer de får ofta är kopplade till kön och sexualitet. Intervjuerna visar också det hårda och osakliga debattklimatet på sociala medier riskerar att leda till att politiker självcensurerar sig. Flera av respondenterna uppger att de undviker vissa ämnen för att de inte orkar med alla påhopp, hot och hat som följer. De ämnen som genererar mest grova kommentarer är migration, integration och jämställdhet. Ur demokratisk synvinkel är det oroväckande om politiker begränsas i sin utövning och det offentliga samtalet begränsas till vissa ämnen och åsikter.

Slutdiskussion

Den här studien är baserad på unga ledamöternas upplevelser av riksdagen. Deras berättelser är emellertid ofta så generella att det inte finns någon anledning att tro att de inte skulle vara giltiga för riksdagen som helhet. Viktigt att notera är att särskilt kvinnornas berättelser till stor del är förenliga och samstämmiga och att de sällan står i konflikt med männens även om de i viss mån skildrar olika perspektiv och erfarenheter.

Riksdagen är på många sätt ett av världens mest jämställda parlament som under senare år aktivt har arbetat med att kontinuerligt förbättra jämställdheten. I studien framgår att de flesta av respondenterna överlag är nöjda med arbetsmiljön och att både män och kvinnor tycker att de oftast blir tagna på allvar och att de kan påverka politiken. Med detta sagt finns det emellertid också en del återstående problem som gör att kvinnliga och manliga ledamöter i praktiken inte har samma förutsättningar att bedriva sitt uppdrag. Detta märks i att de kvinnliga ledamöterna generellt känner högre krav på att vara pålästa för att tas på allvar, de har sämre självförtroende och de utsätts oftare än män för härskartekniker och annan kränkande behandling. Vi har alltså att göra med subtila, informella aspekter av riksdagsarbetet som är betydligt svårare att komma åt än exempelvis formell fördelning av maktpositioner.

En möjlig orsak till detta som pekas ut i forskningen och som den här studien ger stöd för, är att det ännu finns könade normer och föreställningar som präglar riksdagen likväl som det omgivande

samhället. Det handlar om stereotypa föreställningar och normer om politikern som en man och politiken som en manlig arena. Dessa föreställningar och normer krockar med stereotypa föreställningar om hur en kvinna förväntas vara och kvinnor upplever därför att de får kämpa med att tas på allvar och accepteras som legitima inom politiken. Könade föreställningar och normer leder också till att kvinnliga ledamöter tar mindre plats och har sämre självförtroende. Förekomsten av härskartekniker där kvinnor förlöjligas och osynliggörs är ytterligare en konsekvens. På det stora hela kan konstateras att även om många kvinnor tycker sig kunna hantera dessa hinder så får de sannolikt betala ett högre pris för sitt politiska engagemang än män.

Riksdagen är emellertid inte en isolerad ö utan i högsta grad en del av samhället. Som många av respondenterna själva påpekar är flera av föreställningar, normer och praktiker som finns i riksdagen inte unika eller särskiljande för just riksdagen utan en del av hela samhället. Mot bakgrund av detta är många av de problem som framträder i den här rapporten inte möjliga att lösa genom enkla reformer eller åtgärdsprogram i riksdagen. Trots detta är det förstås nödvändigt att fundera över vad riksdagen ändå kan göra för att underlätta för kvinnliga ledamöter och för att skapa en mer inkluderande och jämställd arbetsmiljö.

Referenser

- Burgess, Diana, and Eugene Borgida. 1999. "Who women are, who women should be: Descriptive and prescriptive gender stereotyping in sex discrimination." *Psychology, public policy, and law* 5 (3):665.
- Eagly, Alice H, and Steven J Karau. 2002. "Role congruity theory of prejudice toward female leaders." *Psychological review* 109 (3):573.
- ENSU, Empowerment-Nätverket vid Stockholms Universitet. 2004.
- Gains, Francesca, and Vivien Lowndes. 2014. "How is Institutional Formation Gendered, and Does it Make a Difference? A New Conceptual Framework and a Case Study of Police and Crime Commissioners in England and Wales." *Politics & Gender* 10 (04):524-548. doi:10.1017/S1743923X14000403.
- Heilman, Madeline E, Aaron S Wallen, Daniella Fuchs, and Melinda M Tamkins. 2004. "Penalties for success: reactions to women who succeed at male gender-typed tasks." *Journal of Applied Psychology* 89 (3):416.
- Krook, Mona Lena, and Fiona Mackay. 2011. *Gender, Politics and Institutions: Towards a Feminist Institutionalism*. Basingstoke, UK, and New York: Palgrave Macmillan.
- Ås, Berit. 1978. "Hersketeknikker." *Kjerringråd* (3):17-21.
- Ås, Berit. 2004. "The five master suppression techniques." *Women in White: The European Outlook*. Stockholm: Stockholm City Council:79-83.

